

REPERE ISTORICO-GEOGRAFICE ALE ZONEI CERCETATE

Valea Sălăuței constituie o parte integrantă a unei zone mai extinse, numite Țara Năsăudului. Conform împărțirii administrative actuale, Țara Năsăudului face parte din județul Bistrița-Năsăud și se învecinează la nord cu județul Maramureș, de care se delimitează prin culmile montane ale Țibleșului și Rodnei, la est cu județul Suceava, de care se separă prin Munții Bârgăului (Podișul Zâmbroaiei). La sud urmează, de la est la vest, granițele administrative sudice ale comunelor Lunca Ilvei, Leșu, Feldru și ale orașului Năsăud, iar la vest, granițele administrative vestice ale comunelor Căianu Mic, Spermezeu și Târlișua (cf. Ilovan 2009: 123).

Localitățile zonei se află răsfirate în bazinele râurilor și ale pâraielor care se varsă în Someșul Mare, atât din partea dreaptă, cât și din cea stângă. Acesta „se formează prin unirea, la sud de pasul Rodna, a pârâului Maria, care izvorăște din vestul munților Suhard, de sub vârful Omu, de la 1558 m altitudine, cu pârâul Valea Zmeului, al cărui izvor se află în estul munților Rodnei, sub vârful Coșorba” (DE VI: 478).

Sălăuța este unul dintre cele peste zece râuri care străbat Țara Năsăudului, toate cu orientare nord-sud și vărsare în Someșul Mare. Sălăuța se află în partea vestică a Țării Năsăudului și este cel mai important afluent pe dreapta al Someșului Mare. El își adună apele de pe colinele din partea sudică a Pasului Șetref (958 m, cf. Tutula 2004: 24) și, după un curs de numai 39 de km, se varsă în Someșul Mare, la sud de localitatea Salva. Deși are o lungime relativ scurtă, Sălăuța străbate vetrele a șase localități: Dealul Ștefăniței, Romuli, Fiad, Telciu, Coșbuc

și Salva, altele două aflându-se pe doi dintre afluenții săi: Bichigiu pe Valea Bichigiului și Telcișor pe Valea Telcișor. În felul acesta, bazinul Sălăuței este cel mai populat dintre afluenții din partea superioară a Someșului Mare.

La rândul său, Sălăuța are și numeroși afluenți; pe partea dreaptă: Valea Glodului, Valea Sabii, Valea Fiadului, Valea Fiezel, Valea Bichigiului, care își are izvorul sub vârful Poiana Pintei, situat la altitudinea de 1040 m, și o lungime de 20 de km; pe partea stângă: Pârâul Repedea, Pârâul Strimba, cu afluenții Valea Bârloaia și Valea Frumușica, Râul (Valea) Telcișor cu o lungime de 13 km, cu afluenții: Pârâul Orbului, Valea Seacă, Izvorul Pietrei, Valea Buscatului, Valea Poienii, Valea Stejarului, Valea Luștii, Valea Tisei (cf. Catalano f.a.: 53–54; Tutula 2004: 22–24).

O caracteristică a pâraielor și a văilor¹ acestui râu este aceea că „aproape toate au povârnișuri abrupte și stâncoase formând numeroase cascade (*sărite*, în graiul local) și cad perpendicular pe albia Sălăuței” (Catalano f.a.: 54).

Importanța Sălăuței decurge și din faptul că, de-a lungul acesteia, pe partea dreaptă, șerpuieste linia ferată Salva-Vișeu, alături de drumul național DN17C, care face legătura dintre Moisei și Salva, cu ramificații, apoi, înspre alte direcții: Năsăud – Bistrița – Vatra Dornei, Beclean – Dej – Cluj-Napoca – Baia Mare.

Ca etimologie, *Sălăuța* are la bază oiconimul *Salva*, „pronunțat de locuitori și *Săluța*” (Drăgan 1928: 87; Jordan 1963: 459), + sufixul *-uța*.

În privința localităților situate în bazinul acestui râu, facem mențiunea că unele s-au dezvoltat în urma fenomenului de „roire” a populației, care a avut loc din mai multe direcții.

Potrivit unor date transmise pe cale orală, „primii locuitori ai Telciului au căutat adăpostul Văii Telcișorului, unde au existat secole de-a rândul, înainte de militarizare², gospodării risipite pe versanții

¹ Numele multora dintre acestea este fluctuant la diferiții cercetători, ceea ce înseamnă că ele sunt de mică importanță, au un debit mic de apă și sunt secate pe timpul verii.

² E vorba de militarizarea făcută de Imperiul Austro-Ungar între ani 1762 și 1851, cf. Pop 1975.

însoriți și pe platourile dealurilor ce străjuiau valea și îngustul șes al Telcișorului. Valea strâmtă a Telcișorului, cu puținele rariști și poieni favorabile activităților agropastorale, a determinat roirea unor gospodari spre confluența cu Sălăuța, unde bazinetul depresionar larg a oferit condiții foarte bune de statornicire a vetrei noii așezări” (Mureșianu, 2000: 83). Mult mai târziu,

„militarizarea a fost cea care a reușit să adune locuințele răsfirate și risipite de-a lungul Văii Telcișorului spre nucleul constituit în amonte de confluența Sălăuța – Telcișor, într-o vatră răsfirată, cu numeroase nuclee compacte, care la începutul secolului al XIX-lea, se apropia de configurația celei din prezent” (Mureșianu 2000: 83).

Din Telciu au roit mai târziu locuitori spre nord, statornicind localitățile Strâmba (Romuli) și Dealul Ștefăniței, înspre sud Hordou (Coșbuc), dar și înspre vest, Bichigiu, și spre est Telcișor (cf. Ilovan 2009: 188; Mureșianu 2000: 82–83).

Cât privește localitatea Romuli și, mai apoi, Dealul Ștefăniței, trebuie să luăm în considerare și faptul că, potrivit onomasticii, o bună parte dintre locuitori au origine maramureșeană: „Onomastica acestei localități, afirma Mircea Mureșianu, ne îndeamnă să apreciem că un grup relativ numeros de locuitori ai satului au obârșie maramureșeană, aceștia descinzând aici peste Pasul Șetref” (Mureșianu 2000: 84).

În timp ce în conturarea localității Hordou a contribuit, dinspre amonte, Telciu, din aval a participat Salva;

„gospodarii sosiți aici [...] și-au așezat primele gospodării în locuri adăpostite, pe versanții Văii Fântânii și pe cei ai Văii Stegii, precum și în zona de platou a Dealurilor Arșița, Zăpodia și Tebeleş, toate pe stânga Sălăuței, unde condițiile topo-climatice («Fețele Hordoului») și resursele de apă erau favorabile. Câteva gospodării s-au statornicit pe platourile aflate pe dreapta Sălăuței, pe Valea lui Mailat, unde, potrivit tradiției, a avut loc o ciocnire între oastea voievodului transilvănean Ștefan Mailat (1534–1540) și o oaste a turcilor și tătarilor” (Mureșianu 2000: 82).

În ceea ce privește Salva, aceasta

„s-a conturat inițial în zonele denumite «Dincolo de Apă» și «Dincoace de Apă» sub forma a două nuclee habitale relativ distincte («Cele două Salve»), care, prin expansiunea din vremea graniței militare, s-au contopit, generând o vatră cu o fizionomie asemănătoare celei de azi, tipică marilor așezări rurale situate în puternice confluente hidrografice. Din desfășurarea vetrei pe Sălăuța și de-a lungul cotului someșean a rezultat o vatră de forma literei Y” (Mureșianu 2000: 78–79).

Ca mărime, potrivit cu conscripția din 1720–1721, situația satorilor de pe Valea Sălăuței arată astfel: Hordou / Coșbuc 390 de locuitori, Strâmba / Romuli 110 locuitori, Bichigiu 375, fiind considerate sate mici, Salva 755 de locuitori, Telciu 612 locuitori, aflându-se între satele mijlocii, dar, potrivit cu recensământul din 1857, situația s-a schimbat, înregistrându-se, pentru toate, un spor substanțial de populație: Hordou / Coșbuc 627 de locuitori, Strâmba / Romuli 379, Bichigiu 670, Telciu 1789, iar potrivit Recensământului din 1992, acest din urmă sat a ajuns la 4024 de locuitori, fiind vizat să devină oraș (Mureșianu 2000: 124).

Ca structură etnică și confesională, potrivit cu recensământul din 1850, majoritatea locuitorilor erau români, de confesiune greco-catolică: Salva 1160: 1158 români greco-catolici, 2 maghiari romano-catolici; Hordou 522: 516 români greco-catolici, 6 sași evanghelici; Telciu 1555: 1547 români greco-catolici, 5 români romano-catolici, 3 sași evanghelici; Romuli 334: 334 români greco-catolici; Bichigiu 606: 606 români greco-catolici (v. Mureșianu 2000: 133–134).

La ora actuală situația este total schimbată. Conform recensământului din 2002, numărul populației și structura confesională arată astfel: Salva 4402 locuitori, din care: 95,84% ortodocși, 2,57% greco-catolici, 0,27% romano-catolici, 1,25% penticostali, 0,07% alte religii; Telciu 5377 locuitori, din care: 92,34% ortodocși, 4,39% greco-catolici, 0,39% romano-catolici, 0,09% reformați, 2,68% penticostali, 0,11% adventiști de Ziua a Șaptea; Romuli 1755 locuitori, din care: 92,14% ortodocși, 0,98% greco-catolici, 0,40% romano-catolici, 4,90% penticostali, 1,25% adventiști de Ziua a Șaptea, 0,34% alte religii; Coșbuc

³ Inclusiv ateii, fără religie sau religie nedeclarată.

3006 locuitori, din care: 92,75% ortodocși, 0,47% greco-catolici, 6,05% pentecostali, 0,07% bapțiști, 0,68% alte religii (v. Ilovan 2009: 264, 269).

Și ca tipologie, structura satelor a suferit schimbări. De la forma de tip „risipit” din perioada inițială, în prezent majoritatea așezărilor „au o structură mixtă, combinată, de tip răsfrat, cu numeroase nuclee de vatră adunată, dar și cu tendințe de aglomerare, de compactizare, manifestate mai ales în zonele centrale” (Mureșianu 2000: 116).

Dar se constată că și astăzi „mai pot fi întâlnite și fenomene de risipire a gospodăriilor pe versanții domoli sau pe suprafețele interfluviale cvasiorizontale”, precum Romuli, care, de fapt, este un sat perfect adaptat la specificul morfologic al văii, caracterizat prin „liniaritatea și lungimea vetrei”, întocmai ca Bichigiu și Coșbuc, excepție făcând Telciu și Salva, care „poartă amprenta unor puternice confluențe hidrografice”⁴ (Mureșianu 2000: 118).

Cunoscând modul cum au luat naștere localitățile din bazinul Sălăuței, ne vom opri în continuare, alfabetic, la atestarea lor documentară și la etimologia numelui.

Bichigiu este satul menționat în același document și în același an cu *Hordou*, 1523, cu prilejul unei cereri de construire a unei mănăstiri pe amplasamentul alteia mai vechi, aflate pe apa Bichigiului, de către un grup de preoți și cnezi de pe Valea Rodnei.

Localitatea s-a format în urma transformării gospodăriilor sezoniere de pe pășunile și fânațele aflate la adăpostul dealurilor înconjurătoare și al codrilor atotstăpânitori de pe Valea Bichigiului, prin roirea de gospodării din satele Telciu și Salva.

În ceea ce privește numele satului, credem că este mai potrivit să redăm cele spuse de Nicolae Drăgan: „Este atestat mai întâi în anul 1523 și în 1533 în forma *Byrkes*, care este, evident, coruptă, în loc de *Byckes*” (cf. „*Bykes*, *Bykesch* din «*Teelch et bykesch*» anul 1547, «*Teltsch et bykes*» anul 1548), care reproduce ori pe ung. *Bükkös* ori rostirea săsească a formei oficiale vechi *Bikis* sau chiar a celei românești

⁴ Telciu la confluența râului Telcișor cu Sălăuța, iar Salva la confluența Sălăuței cu Someșul Mare.

Bichigiu, singura formă pe care o întâlnim și în documentele mai vechi scrise de români care nu țin socoteală de forma oficială, cf. *Bechigiani* a. 1691, *Bechigi* a. 1723 etc., alături de numirea oficială *Bikiss* a. 1576, 1695, 1733, 1760–62, *Bikis* a. 1717, 1750, 1764, 1766, *Bikisch* a. 1762, *Bitiji* a. 1803 etc.”.

Însă *Bichigiul* de pe apa cu același nume, ca și *Bichigiul* (ung. *Bikis*) din jud. Caraș-Severin, „nu poate fi explicat din formele oficiale ung. *Bikiss* sau *Bükkös*, cu toate că în partea întâi recunoaștem ușor ung. *bükk* «fag» (vechi *bik*), el însuși probabil din germ. (franc.) med. *böck* (cf. sl. *bukъ idem*), fiindcă sufixul -ös, -is n-ar fi putut da niciodată -iğ, ci numai -iș ori, în cazul cel mai bun, -ij (cf. ung. *lugas* < rom. *Lugoș*, *Lugoj*, *Logoj* etc.)”.

Dar explicarea lui -*igiu* (-iğ) autorul o face în două moduri. Primul se referă la „sufixul -*gy* (< *d*), care este foarte frecvent în toponimia maghiară, cf. *Nyárád*, *Nyirád*, *Szilád*, *Arpád* etc. alături de *Nyaragh*, *Nyarágy*, *Hassagh* sau *Hárságy*, *Száldobágy*, *Szilágy* etc.”. Însă atestarea formei „*Fizigy* (*Fyzyg*) alături de *füzegy*, *fizeg*, *fizegy* «răchitiș», derivarea **bükkigy*, **bikigy*, care nu e atestată, este cu puțință în vechea maghiară, și, în acest caz, *Bichigiu* ar putea fi o decalcare oficială a unui *Făget* românesc mai vechi sau a unui sl. *bukova* «fagi, de hêtre», din care ne-au rămas în alte regiuni toponimele: *Bucov* (Prahova, Teleorman), *Bucova* (Hunedoara), *Bucovățul* (Dolj, Mehedinți, Caraș-Severin, Timiș), *Bucovelul* (Prahova), *Bucoveni* (Ilfov), *Bucoviciorul* (Dolj), *Bucovina* (provincie, deal în Fălciu) etc.”. O analogie se poate vedea și în „numele muntelui *Mireșul* din ținutul năsăudean (rostit *Mnireșul*, *Mireașul*, *Mirașul*) sau *Miragiul* din localitatea Monor”, aparținătoare aceluiași județ, Bistrița-Năsăud, care „corespund cu siguranță magh. *nyres*, *nyirás*, *nyrágy* «mestecăniș» (cf. și *Mireașa*, *Mirașia*, un munte al localității Sângeorz)”.

A doua explicare poate fi aceea care pornește de la magh. „*bükk* «fagus» + *ügy* «fons», cf. *Bykig* «fons metalis» a. 1263”.

Prin urmare, subliniază Nicolae Drăgan, „dacă *Bichigiul* derivă din *bikigy* «făget», trebuie să pornim de la pădure, al cărei nume s-a extins asupra satului și văii sau apei *Bichigiu*, diminutiv *Bichigel*. Dacă însă etimologia adevărată este din magh. *bükk* «fagus» + *ügy* «fons», s-a

procedat invers: numele apei s-a extins asupra hotarului și a satului” (Drăgan 1928: 43–46).

Dealul Ștefăniței reprezintă un cătun al satului Romuli, atestat în anul 1956. Potrivit datelor din 2011, are 435 de locuitori⁵. Inițial, satul s-a numit *Frumușica*, după numele unui pârâu numit astfel (< *frumos* + suf. dim. *-ica*). Noul nume este compus din entopicul *deal* + determinant antroponimic în genitiv, *Ștefăniței* (< Ștefana (< Ștefan + suf. moțional *-a*) + suf. dim. *-ița*).

Fiad. Se află la confluența văii Fiad cu Sălăuța și apare ca un cătun al satului Telciu, atestat la 1954 (Suciu I, s.v.). Etimologia nu poate fi alta decât maghiarul *fia* „fiu”; (fig.) „ieșit din popor” + suf. toponimic *-d*. Potrivit Recensământului din 2002, numărul locuitorilor era de numai 276 de persoane⁶.

Până în prezent sunt foarte puține date referitoare la această localitate, ca și la următoarele două: *Dealul Ștefăniței* și *Telcișor*.

Totuși, Vasile Tutula, autorul voluminoasei monografii a comunei Telciu, în care adună tot felul de date, vorbește de câteva școli din Fiad, oferind lista învățătorilor de la Școala Fiad I (*Transbordare*): Truța Emilia (1953)⁷ (Tutula 2004: 168), de la Școala *Fiad Fabrică* (Fiad II): Pop Ioan (1950–1953), Pop Aurel (1954–1955), Pop Ioan (1956–1957) etc. (Tutula 2004: 169), de la Școala Elementară *Fiad-Vale*: Pop Titus (1950–1952), Foșlui Teodor (1951), Pop Aurel (1952–1953), Moldovan George (1956–1962) etc. (Tutula 2004: 170).

Într-un alt loc al lucrării apar date și mai vechi referitoare la *Fiad*: „Introducerea industrializării în zonă, indirect după 1920 a făcut să apară poluarea, iar păstrăvii, cleanul, liparii, mreana și alte specii să dispară de pe râurile Telcișor, Fiad, Fiezel, Valea Bichigiului, și chiar de pe râul Sălăuța. Acest proces s-a petrecut în anii 1925–1985, când și râurile au fost puternic poluate de fabrica de la *Fiad*” (Tutula 2004: 436).

Pe baza acestor informații putem crede că e vorba de case răsfrirate

⁵ Cf. https://ro.wikipedia.org/wiki/Dealul_Ștefăniței_Bistrița-Năsăud

⁶ Cf. https://ro.wikipedia.org/wiki/Fiad_Bistrița-Năsăud.

⁷ Între paranteze am trecut anul în care a predat persoana respectivă la școala menționată.

sau pâlcuri de case locuite sezonier, în perioadele de vară, când gospodarii din Telciu își făceau fânul în locurile pe care le posedau și unde, în timp, autoritățile (sau chiar persoane particulare) au construit diferite obiective industriale sau de interes local: gater, fabrică de cherestea⁸, ocol silvic etc., contribuind astfel și la sedentarizarea populației în zonă, iar localitatea de sine stătătoare să fi fost menționată doar la anul 1954.

Faptul că lucrurile s-au petrecut astfel reiese din alte precizări legate de școală și de învățământul preșcolar. Astfel: „Școala primară cu 4 clase *Fiad-Vale* s-a înființat în anul școlar 1935–36” (Tutula 2004: 143). „Școala primară *Fiad-Fabrică* a luat ființă în timpul ocupației maghiare în anul școlar 1943–44”. „Școala primară *Valea-Poienii*, astăzi Școala generală cu 10 clase *Telcișor*, s-a înființat în anul școlar 1949–50” (Tutula 2004: 144). Școala elementară cu 4 clase *Valea Seacă*, astăzi *Telcișor III* s-a înființat în anul școlar 1951–52”. „Școala de 4 ani *Telciu Transbordare*, astăzi *Fiad I* s-a înființat în anul școlar 1953–54”. „Școala de 4 ani *Valea Luștii*, astăzi *Telcișor II*, s-a înființat în anul 1954–55”. „Școala de 4 ani *Valea lui Stan* s-a înființat în anul școlar 1955–56” (Tutula 2009: 144–145). Referitor la învățământul preșcolar se fac următoarele precizări: la „Școala generală *Telcișor I* funcționează 1 cadru calificat (educatoare) cu un nr. de 28 copii”. „*La Transbordare* la fel este o educatoare calificată, care lucrează cu un număr de 20 copii, iar la *Telcișor II (Valea Seacă)* funcționează un cadru (educatoare) cu un număr de 30 copii” (Tutula 2004: 143).

Neconcordanțe sunt și în aceste date. Școala din *Valea Seacă* este numită o dată *Telcișor III*, altă dată *Telcișor II*.

Hordou / Coșbuc (din anul 1924⁹, cf. Mureșianu 2000: 82) este

⁸ În locul fabricii de cherestea, demolată și transferată de aici între anii 1953–1955, s-a construit între anii 1983 și 1985 o păstrăvărie, cu o suprafață de 5142 m², atât cu scop de comercializare, cât și ca sursă de repopulare a râurilor de munte din zonă (Tutula 2004: 437).

⁹ Referitor la această schimbare de nume menționăm părerea lui N. Drăgan, căruia „schimbarea nu-i pare deosebit de fericită. Numele satului *Hordou* se făcuse cunoscut tocmai prin biografiile lui Coșbuc. Acum este așa de ciudat să spui: «G. Coșbuc

o așezare grănicerească, amintită pentru prima dată în anul 1523, într-un document în care

„religiosi Mathe pap, Zandor pap et Peter pap, cum omnibus Knesiis Vallis Rodnensis praescriptis calloergis locum monasterio convenientem dare et assignare, in quo similiter annis elapsis monasterium fuisset [...] qui est inter villam Hordo et villam Telcz, a via ad sinistram partem, versus occidentem, in quodam colliculo prope aquam Byrckes” („preoții Matei, Alexandru și Petre dimpreună cu toți cnezii de pe Valea Rodnei solicită magistratului Bistriței autorizația de a construi o mănăstire pe locul unde fusese alta mai veche, situată pe apa numită Bichigiu, între satele Hordou și Telciu”).

Cererea a fost aprobată de judele și jurații Bistriței în 23 septembrie 1523 și întărită apoi printr-un alt act, semnat în 24 februarie 1533, în care se precizează din nou că mănăstirea se va construi în același loc (Drăgan 1928: 49; cf. și Mureșianu 2000: 82).

Ca denumire, satul apare sub formele: *Salva et Ordo* 1547, 1548, *Ordo* 1576, 1577, *Hordoani*¹⁰ 1691, *Hordo* 1695, 1717, *Hordoul* 1723, *Hordeu* 1733, *Hordou* 1750, *Hordo* 1760–1762, 1764, 1766, 1808, 1839. După cum se vede din formele citate, cea mai veche denumire este *Ordo*, urmată de *Hordou*, care se va impune începând cu secolul al XVIII-lea (Drăgan 1928: 49–50; Suci I 1967: s.v.).

Pornind de la faptele menționate, Nicole Drăgan consideră că „numele satului Hordou nu se poate despărți de topicele *Ardo* (scris *Ardo*, *Ardó*, *Ardou* și *Ardow*)”, prezent în mai multe județe din Ungaria, dar și din zona Năsăudului, „și împreună cu *ardău* «păzitor de pădure», nu poate fi derivat, direct ori indirect, decât din magh. *ardó* < *erdő* < *erdő-ovó* «custos silvarum», slujbaș care făcea parte din sistemul de întărituri, așa-numitele *gyepü* (rom. *priseci*, lat. *indagines*) făcute la hotare (*vég*) de către regii arpadieni ai Ungariei” (Drăgan 1928: 50).

În explicarea transformărilor fonetice din maghiară în română sau în alte limbi, N. Drăgan face precizarea:

s-a născut în satul *Coșbuc* de lângă Năsăud». Era mai bine *Coșbuceni* sau *Coșbucești*” (Drăgan 1928: 50, nota de subsol 10).

¹⁰ E vorba aici de numele de grup al locuitorilor.

„Împrejurarea că în limbile învecinate cu cea maghiară a intrat și apelativul *erdő-ó*, – acesta, după toată probabilitatea, înaintea numelor proprii amintite mai sus –, apoi având în vedere faptul că apelativul acesta se mai păstrează și acum în graiul românesc din Nord cu înțelesul de «*custos silvarum*», «*Waldhüter*», hotărăște definitiv chestiunea numirilor topice citate. Ele nu sunt date de unguri, ci de slovaci (tăuți), ruteni și români, în a căror rostire *e* unguresc inițial s-a putut schimba la cei dintâi în *o* și la toți în *a*”¹¹ (Drăgan 1928: 51–52).

Ca urmare, subliniază Nicolae Drăgan, *Ordoul* sau *Hordoul* a fost numit astfel după un *ardău* de origine ruteană sau slovacă, în vreme ce apelativul *ardău* în graiul de pe Valea Someșului de sus este dezvoltarea românească a ung. **erdő* < **erdő-ó* < *erdő-ovó* (Drăgan 1928: 53).

În ceea ce privește „aspirația vocalei inițiale în elementele de origine străină, mai ales unguerească”, ea este obișnuită în limba română, dar „a putut fi promovată mai târziu prin intervenția administrației ungurești, care l-a confundat cu *hordó* „bute” (Drăgan 1928: 54).

În felul acesta, Drăgan combate ideea lui Motogna (în *Transilvania*, XLVI, 1915: 20, și în *Articole și documente*, p. 11), potrivit căruia denumirea localității vine de la *hordó* „bute”, fără să aibă în vedere faptul că acest apelativ are în zona Năsăudului forma *hârdău*, *hordău* (cf. în alte regiuni *ardău*, *îrdău*, *hârdău*, *hărdău*, *hardău*, iar cu schimb de sufix: *hărdaiu*, *hurdaiu*, *hurdoiu* (v. DA II: 364–365), în timp ce numele satului *Hordou* n-a fost rostit de localnici niciodată astfel (cf. Drăgan 1928: 54).

Salva. Deși în multe prezentări / monografii este trecută la zona Năsăud, probabil pentru că este „puternic polarizată de Năsăud”, noi considerăm că aceasta face parte dintre localitățile din bazinul Sălăuței, din cel puțin două motive: este așezată de-o parte și de alta a acestui râu, cu extindere, acum, și pe malul râului Someșul Mare

¹¹ „Ardelenescul și moldovenescul *ardău* 1. «păzitor de pădure», 2, «pădurean», ca și denumirile topice derivate din ung. *erdő*, arată numai forma cu *a*, deci dezvoltarea obișnuită în limba noastră (cf. *arădui* < *ered-*, *arăstui* < *ereszt-* etc.)” (Drăgan 1928: 52). În continuarea acestui paragraf, același autor oferă exemple cu transformarea fonetică amintită din întreg arealul românesc (Drăgan 1928: 52–53).

și este toponimul care a dat denumirea râului Sălăuța, pe care își are vatra.

Localitatea a fost atestată prima dată într-un document din 1440¹². Primul care s-a ocupat în mod științific de etimologia numelui acestei sat, dar și de a celor din întreg arealul năsăudean, a fost Nicolae Drăgan (1884–1939), originar din Zagra. Conform surselor folosite¹³, satul apare în anul 1440 cu forma grafică *Zalva*. Ulterior, au fost menționate formele: *Zalwa* 1450, *Zalva* 1519, *Salva* 1547, 1548, 1550, 1577, *Salwa* 1552, *Zalwa* 1576, *Zalowa* 1574, *Zalova*, *Zalwa* 1601, *Salwa* 1602, *Szalva* 1624, *Zalova* 1717, *Salva dincoace*, *Salva dincolo* 1723, *Szalva* 1733, 1750, 1760–62, 1764, 1766¹⁴ etc.

Având în vedere variantele sub care apare denumirea, Nicolae Drăgan crede că „radicalul trebuie să fie slav, căci forma cea mai completă, *Salova*, cuprinde în sine sufixul topic slav *-ova*. Iar acest radical nu poate să fie decât *salo* (cf. rus. *salo*, n.-sl. *sadlo* etc.) «*adepts*», «*pământ gras*». *Salova* înseamnă „cu pământ gras”, întocmai cum *Ilva* înseamnă «*lutoasa* sau *cu lut*». Numele pare a i se fi dat mai întâi apei și de la aceasta s-a extins apoi asupra așezării” (Drăgan 1928: 87–88). De altfel, tot N. Drăgan menționează că „*Salva* se numea odinioară (anul 1450) și râul ce trece prin *Salva* și care acum se numește *Sălăuța*” (Drăgan 1928: 87)¹⁵. Ca urmare, conchide Drăgan, din *Salova*, prin sincoparea lui *o* aton trecut în *ă* (cf. *Zagora* > **Zagura* >

¹² La autori din zonă este menționată și datarea primă la anul 1245, cf. Tutula 2004: 67–68; Filip, Morariu 2005: 60.

¹³ Pentru aceasta, v. notele privitoare la *Salva*, din Drăgan 1928: 87.

¹⁴ Aceste date au fost preluate și se găsesc în aceleași forme la Suci 1968, s.v.

¹⁵ Nu ne oprim aici la alte etimologii, date de autori din zonă, care sunt de-a dreptul fanteziste (vezi pentru această localitate: un nume preroman și preslav, *sal* „apă” și fără explicarea părții a doua *-va* (Victor Motogna, *ap.* Drăgan 1928: 87, nota 21); lat. *silva* „pădure”; femininul latinului *salvus* ori imperativul latin *salve*, conform cu salutul împăratului Iosif al II-lea, cu ocazia vizitei făcute grănicerilor din ținutul Năsăudului, în anul 1773, când a ordonat ca trei sate noi să fie numite cu nume latinești *Romuli*, *Parva* și *Nepos*, care, împreună cu mai vechea *Salva*, alcătuiau versul *Salva Romuli parva nepos* („mântuirea tinerei nepoate a lui Romulus”) sau *Salve Romuli parva nepos* („Fii salutată, mică nepoată a lui Romulus”) (cf. Drăgan 1928: 87, nota 21).

Zagra; Craiova > Craiva, Caraș-Severin și Alba ș.a.) s-a născut *Salva*, formă în care, în cele mai vechi documente latino-ungurești, nu poate fi o simplă grafie a lui *u* cu *v*, de vreme ce ea este și astăzi forma cea mai obișnuită. *Saluăa* e o dezvoltare ulterioară și paralelă cu *Salva* (cf. *Ilișuăa*, *Târlișuăa* etc.) (Drăgan 1928: 88–89).

Numele de grup al locuitorilor este *săloani* (a. 1691), *sălăuani*, *salveni*, de unde și numele de familie *Sălvan*, iar un toponim *Soloanu* se găsește în hotarul comunei Vad, județul Maramureș (Drăgan 1928: 87).

Strâmba / Romuli este localitatea care se află la confluența dintre Valea Strâmbă și râul Sălăuța. Numele îi vine de la cel al pârâului, care, la rândul lui, se trage de la configurația terenului. *Strâmba* (< adj. *strâmb* < lat. pop. *strambus* < lat. cls. *strabus* „schief, krumm”, cf. DER, s.v.) „a trebuit să se numească la început valea. Totuși *Valea Strâmbii* se pare că e numită astăzi, cum arată genitivul, după satul în apropierea căruia se varsă” (Drăgan 1928: 126). Cazul nu este singular; pe cuprinsul țării sunt consemnate numeroase toponime, nume de râuri și nume de localități, cu acest nume: *Strâmba* (în numeroase județe), *Strâmba de Jos*, *Strâmba de Sus*, *Strâmba de peste Jii*, *Strâmba Mare*, *Strâmba-Vulcan*, *Pârâul Strâmbei*, *Culmea Strâmbă*, *Valea Strâmbă*, *Strâmbi*, *Strâmbul*, *Strâmbul Băiuțului*, *Strâmbul din Telești*, *Gura Strâmbului*, *Lunca Strâmbului*. Se adaugă apoi câteva derivate: *Strâmbeanul*, *Strâmbeni*, *Strâmbeni-Blejoi*, *Strâmbulici*, și numeroase sinonime: *Caila* (= *Kajla* < magh. *kajla* „strâmb”), *Criva*, *Criva de Jos*, *Criva de Sus*, *Crivadia*, *Crivaia*, *Crivățul*, *Crivățul de Jos*, *Crivățul de Sus*, *Crivei*, *Crivețile*, *Crivina*, *Crivina lui Panait*, *Crivina de Sus*, *Crivobara*, cu derivatele „locale” și „personale”: *Crivanul*, *Criveanul*, *Crivelești*, *Crivelești-Mociarul*, *Crivești*, *Criveștii lui Borș*, *Crivețeni*, *Crivețoaia*, *Crivineni*, al căror radical este slav. *kriv* „oblic, curb” (cf. n. top. croat *Kriva*, ucr. *Kryva*, croat, sârb *Krivaja*, ucr. *Kryvets*, rus. *Krivets*, sârb. *Krivina* (și apelativul *krivina* „curbătură”), rus. *Krivin*, greco-slav. *Kryvitsani*, în Peloponez) (v. Drăgan 1928: 125–126; Jordan 1963: 130).

Cât privește atestarea localității, ea nu este timpurie, ci abia în anul

1773, când, potrivit cu *Majestäts-Gesuch*, apar ambele denumiri ale satului, *Strâmba* și *Romuli*.

Dacă ne gândim la faptul că *Romuli* a putut apărea numai la această dată, fiind printre numele utilizate de Împăratul Iosif al II-lea în salutul adresat Regimentului II Grăniceresc: *Salve Romuli parva nepos*, cuvinte care urmau să fie atribuite ca denumiri latine unor localități românești din ținutul Năsăudului¹⁶, „e sigur că la această dată i s-a dat numele de *Romuli*, genitivul lui *Romulus*, deci «a lui Romulus»”, cum spunea Nicolae Drăgan, în cunoscuta lucrare *Toponimie și istorie* (Drăgan 1928: 125).

Deducem cu ușurință faptul că denumirea inițială a satului era *Strâmba*, iar de la momentul menționat, *Romuli*, care „este forma oficială, iar *Strâmba* forma românească”, cum „a rămas și mai târziu” (Drăgan 1928: 126).

Telciu, localitate situată la confluența Văii Telcișor cu râul Sălăuța, este atestată documentar la aceeași dată cu *Salva*, anul 1440. Nicolae Drăgan recunoaște că etimologia „este relativ greu de explicat”, dar nu imposibil, dovadă soluțiile pe care lingvistul originar de pe plaiurile năsăudene le-a oferit.

Mai întâi, „combătând părerea lui N. Densușianu (*Dacia preistorică*, București, 1913: 486), după care ar putea deriva din cel al străvechilor *Telchini* = topitori” (Drăgan 1928: 7), profesorul clujean oferea drept posibile două etimologii: < sl. *telbčv* adj. μόσχοϋ «vituli» (cf. și sl. *telecv* «vitulus») și magh. *telki* (= *telek* «praedium» + suf. posesiv -i), întrebuițat adeseori în toponimie în această formă în legătură cu nume proprii de persoane sau de familie” (Drăgan 1928: 7).

¹⁶ *Salva* exista, *Romuli* a înlocuit *Strâmba*, iar celelalte două localități sunt *Parva*, mai înainte *Lunca Sinului* (= *Lunca Vinului*) < apelativul *luncă* < v. sl. *lōka* „Tal, Wiese, Wiesen-, Waldland” + *vin*, cu sensul de „borviz”, „borcut” (Drăgan 1928: 126), și *Nepos*, altă dată *Vărarea* (atestat la 1604–1619; provine din magh. *várolja* „partea din jos a cetății sau a castrului, sub cetate”). Între anii 1770 și 1789 a început strămutarea comunei de pe locul pe care a existat până atunci pe țărmul drept al Someșului („spre miez-noapte de la satul actual, cam 2 km, în bazinul din Valea Iedii”), pe malul stâng, la confluența văii „Carelor”. Cu această ocazie i s-a dat numele latin *Nepos*, pe care îl poartă în prezent (cf. Drăgan 1928: 57–59).

Ulterior, autorul și-a reconsiderat, pe baza unor cercetări mai aprofundate¹⁷, ideile și a propus doar etimologia de origine slavă. La faptele de natură lingvistică, amintite în prima variantă, pe care le îmbogățește cu date noi, mai adaugă „numele unui «fluviu *Teltsa* (*Telscha*, citit *Telča*)», aflat între localitățile Apoldul de Sus și Aciliu (*Tetcheln*) de la anul 1378”, și care trebuie să fie identic la origine cu *Telciul* de pe Valea Someșului de sus, având la sfârșit pe *-a*, obișnuit în toponimia slavă și în cea românească de origine slavă, și, ca urmare, nu poate deriva din magh. *telki* (Drăgan 1928: 15–16).

În al treilea rând, N. Drăgan precizează că „numirile topice, mai ales cele de munți, date după animale care trăiesc sau au trăit odinioară pe acolo, ori cu care se aseamănă, sunt foarte dese la noi, ca și la slavi și la alte popoare. Sunt numeroase și în regiunea Munților Rodnei, precum: *Zimbrul*, *Tăul Zimbrului*, *Dosul Zimbroya*, *Zâmbrița*, *Iedul*, *Țapul*, *Piciorul Țapului*, *Izvorul Oii*, *Valea Caprii*, *Valea Guzului*, *Valea Viezunilor*, *Fluturica*, *Vârful Omului*, *Dealul Cucului*, *Dealul și Valea Ursului*, *Vârful Gâștei*, *Piciorul Vulpii*, *Măgura Calului*, *Vârful Stârcului*, *Măgura Porcului* etc.” (Drăgan 1928: 16–18).

Așadar, părerea finală a lui Nicolae Drăgan este sintetizată astfel:

„*Telciul*, cum arată sl. *telč-*: *telč*, *telčii*, adj. *μόσχοϋ* «vituli», precum și *telčina* «caro vituli», alături de *telecb* *μόσχοϋ*, a trebuit să servească la început ca atribut, probabil în legătură cu corespondentul slav (*voda* sau *rěka*) al cuvintelor *Apa* ~, *Valea* ~, numind mai întâi *Valea Telciului* (cf. și diminutivul *Valea Telcișor*), iar numele satului este ulterior, formându-se din cel al văii” (Drăgan 1928: 18).

Telcișor. Este un cătun al satului *Telciu*, atestat în anul 1956. Denumirea apare ca un derivat de la *Telciu* + suf. dim. *-ișor*. Potrivit recensământului din 1992, populația *Telcișorului* era de 1295 de locuitori.

¹⁷ Vezi discuțiile de la p. 7–24 din Drăgan, 1928.